

A statikus helyzeté vált »sodrás nélküli tér« állandó preokkupációja a *Ptrossal, feketével* verseinek; a *Mint röpte madárnak* című versében nyer ez a szituáció egyértelmű költői megfogalmazást:

.....
*nemes érceim kioldani
 kevés és vagyok erőlen*

.....
*egy dalt lágyan hajlítani
 mélységek fölébe
 ha lenne értelme egy mosolyt
 mely köztünk átível
 mint röpte madárnak
 talán ha lenne itt egy virág
 út hit hely barát akárki*

A József Attila-i »hideg úr« szituációjához közelít Gulyás ezekben a versekben, a költői utalások végig kinyomozhatók a versekben. (»a tavasz nem tud kiválni érceiből«, »bímbóban marad a május«, »dél van a pályán / már délután« stb.)

Költői szemhatárának bővülésével Gulyás lényegében a költői létnek ugyanazon kérdései felé lát-szik közeledni, mint legújabb költészetünk, költői lexicája azonban ezekkel a problémákkal nem tud mindig eredményesen megalkotni. Gulyás számára a költészet azonos a költő életével, tehát a költő egzisztenciális problémái egyben a költészet egzisztenciális kérdései is. Ezért jellemezte költészetét a múltban és jellemzi most is — bár egyre letisztultabb költői megoldásokkal — az egyéni sors közvetlen összekapcsolódása a költészettel.

Egyéni sorsának élményanyaga döntő fontosságú tényként szerepel költészetének előterében, s csak ritkán beszélhetünk Gulyásnál olyan versekről, amelyekben a költői megnyilatkozás mai problémáinak elemzésére tenne kísérletet. Mai költészetünkben tehát Gulyás az ősi poétikai felfogás irányát képviseli, alig él korszerűbb versfelfogásunk hangjával, nyelvével, módszereivel. A gulyási költői kutatások távol állnak újabb költészetünk tendenciáitól; önkörük körülhatárolt, nem kutatják lázasan a megnyilatkozás problémáit, mintegy határvonalat húzva az egyéni lét és a költészet között. Gulyás számára a költészet nem nyelvi probléma, nem versköz-pontú lírát művel. (Ezzel szemben szinte meglepődve állapította meg kritikánk annak idején, hogy fiataljaink költészetéből szinte teljességgel hiányoznak például a szerelmes versek!)

Gulyás költészetének kategória-rendszere új kötetében is az általa kiépített körben mozog, de a versek szikarábbak, puritánabbak, a versalkotó küzdelem nehéz perceiről valtanak. Ez a költészet távol áll a látványos kísérletektől, talán ezért is hihetjük róla, hogy a fokozatos mélyülés és a birtokba vett eszközök árnyalása által elkerülte a számos magános alkotót veszélyeztető állapotot: a lassú kitégést és végül az elnémulást.

Gulyás tehetsége és négy kötete ezt látszik alátámasztani.

JUNG KÁROLY

DRÁMAI HŐFOK

DEÁK FERENC: *Tör.*
 Forum, Újvidék, 1972.

Poeta non fit, sed nascitur.
 A költő nem lesz, hanem születik.
 A költő neve: Deák Ferenc.

Három színdarabot, három hang-játékot és egy tévéfilm-szenáriót tartalmaz a kötet, s ennek a könyv-

nek a »szervezetét« fejből ismerem. Mégis a sorok olvasása közben a játékok elvészése ismételtén hatalmasba kerít. Színpadra vitele után néhány esztendővel újra a kötet rangelsőjét, az *Afonyákat* olvasom, s különös belső izgalommal tapasztalom, hogy az írott mű olyan elemeket is tartalmaz, amelyek a színpadon élve-mondva nem fedeztették fel magukat, s most a dráma összehasonlíthatatlanul többet mutat, fürkészésre és ellentmondásra ingerel, mert úgy hiszem, időközben nem az írás, hanem mi változtunk meg. Ha a dráma bevárja az előadók és a közönség beérését, tovább élhet; a látási viszonyok feljavultak.

Szokatlan elvontsággal »vádoltuk« a fiatal drámaírókat, akinek műve egyértelműen korunkhoz, embe-reinkhez kötődött, sorsunkra ragadt kényelmetlenül, mint a pióca: menetelő embereket küldött a hosszú útra, porban gyaloglókat, akik dacosan, erkölcsi és szellemi nyomorodás jelképeiként haladnak a menetelés végén tátongó szakadék felé, a maguk választotta megsemmisülésbe. Valóságunktól elidegenedett sorsok felett a harang sem szól.

Egy-egy goromba mondattal, félbemaradt káromkodással a szereplők egymásról rángatják le az álarcot, egymást kergetik ki a fedezékből, s a vélt biztonság egyszerre csak a már említett menetelésre készíteti az embereket a »kispadról«, az önhibájuk által fölöslegessé vált szerzeteseket, Detkyket, Fűkát és Apákat. Mert nem vagyunk mi olyan kiválóak az élet interpretálásában, mint ahogyan hisszük. Az író, aki kimozdul íróasztala mellől, érzékletes sűrítéssel rést üt a valóság kemény falán, amelynek neki-ment, s tovább kíván a résen haladni.

Szándékosan leszűkített problémákat taglalnak a kötet írásai. Ismert a mondás: Csak a félreismerett lelkek s csak a szegények tudnak megfigyelni, mivel minden megsebzeti őket, s mivel a megfigyelés szenvedésből keletkezik.

Igy lenne?

Deák a maga módján a gyöké- rig megismerteti velünk a világot, drámai hőfokra izzasztja a hétköznapok történéseit, történelmet idéz, életképek végzettszerű kiteljesedésé-

ről szól. Szinte lehetetlen iskolás szempontok szerint osztályozni a műveket. A kiegyensúlyozott színvonal »vétkes« abban, hogy a választókat is nehezen fedezzük fel, de a sorok alatt vékony piros vonal fut: a felelősségvállalás jelenvalósága.

Goethe azt állította, hogy rossz- szat teszünk az embernek, ha pontosan olyannak írjuk le, amilyen, de ő sem fogadta meg, amit mon- dott. Egyéni konfliktusok csomóit bogyozza Deák a *Légszomj*ban, ítéletet mond ki: Nem jól élték, embe- rek! Deák tehát nem felesleges ag- godalommal, reflexiókkal számol be tévelygéseinkről, s a horgony nem- egyszer eleven húsba csapódik.

Taps nélküli megrendüléssel ol- vasom a műveket, de nehezen szak- kadok el a drámáktól, mert vélemé- nyem szerint az író saját propagá- torának itt mutatkozik a legsike- resebbnek, bár a deáki világot a filmszcenárium, természetesen ké-pek segítségével, mutatja be a leg- érzékletesebben.

Feljegyezték: A nyomtatásban megjelent könyvet nem teheti töb- bet nemlétezővé az ember. Szeren- csére Deák írásaihoz kegyesek vol- tak a szerkesztők, a dramaturgok, a művészeti tanácsok, hiszen a kö- tet mindegyike színpadot, kamerát vagy rádióstúdiót látott. Műfajilag elszakadtak, de a művek mégis egy- másba játszanak, hiszen a *Teher* például a *Légszomj* egyenes folyta- tása.

Miből, honnan indul ki a deáki szöveg?

Azonnal megérezhető, hogy az író valami elveszítettnek a pótlásá- val, költői sorokban fogalmazza meg eltűnt ifjúságának emlékeit, s ez az atmoszféra billenti a tiszta, keser- nyés-gyermeki líra felé a nagymo- nológokat, sohasem öncélúan, soha- sem feleslegesen. Az agyonkompro- mittált »modern« jelzőkkel azonban illetlenség jellemezni Deák szöve- gét, pedig ahol hiányzik a konkrét- tabb kötés, ott veszélybe kerül a kép, képzavarokkal volt terhes he- lyenként az *Afonyák* is, de a mi ügyünkben felvetett írói hang nem egy szűkebb körű entellektüel tá- bornak íródott, hanem azoknak, a- kik — sajnos — elég későn vették ész- re, hogy itt most rólunk van szó, a

mi életünket jobbító szándékkal fordul az író jelentünkbe.

A kötet a különféle tevékenységeknek roppant gazdagságát vonultatja fel. Ebbe az arzenálba belekerült a zornalisztika mindennapisága is; példaként az *Interurbánt* említhetjük. De helyenként a nehezebben befogadható extremitásig is elkalandozott a szerző (*Vak trió*), ám a művészetben kevés olyan vétség van — ha egyáltalán beszélhetünk vétségekről —, amelyet a tehetség ne egyensúlyozna.

A kötet szerzőjétől erőteljes folytatást várunk. Társadalmunk jelenlegi problémáinak legfontosabbjáról már szólt az író, de az első vázlatok kitágíthatók.

Deáktól elsősorban újabb színpadi műveket várunk.

A már bemutatott művek, a premier, ha mégoly élményszámba ment is, a múltté. A szalagok a filmszcenárium és a hangjátékok anyagát őrzik. Milyen érdekes és izgalmas feladatot tűzhet ki maga elé az induló újvidéki magyar színház: új színészi és rendezői megfogalmazásban színpadra vinni az *Afonyákat*. Esetleg bemutatni a *Tort Szabadkán*?!

Vagy a másorról levett művek halotti köntöst kaptak?

Reméljük, hogy a drámákat »viszontláthatjuk« a színpadon, hiszen ismeretes, hogy a vajdasági magyar dráma rendkívül türelmes jószág.

A könyv bevezetőjét Gerold László írta, s mintegy harminc oldalas ismertetőjével »olvasóközölség« hozza az író. Az ízléses borító- és kötésterv Kapitány László munkája.

BARÁCIUS ZOLTÁN

NÉPIES ÍRÓINK

MÓRA ISTVÁN, NOVOSZEL ANDOR, KRISTÁLY ISTVÁN,
CZIRÁKY IMRE: *Föld és mag*. Válogatott írások.
Forum, Újvidék, 1971.

Ma már mind nyilvánvalóbb, hogy a jugoszláviai magyar irodalomtörténeti kutatások kibontakozását két fő tényező segítette: egy külső és egy belső.

A külső tényező a kutatások intézményes keretei nyújtotta lehetőségeket jelenti. Bebizonyosodott, hogy csak ezeknek a lehetőségeknek a kihasználása hozhat általános érvényű tudományos eredményeket. Példának említhetjük az újvidéki Magyar Tanszék fontos szerepét a munka szervezésében és a Hungarológiai Intézet úttörő jellegű vállalkozásait.

A belső tényező tulajdonképpen nemcsak az irodalomtörténeti tevékenységnek a meghatározója, ha-

nem érvényessége szinte az egész vajdasági irodalmi életre kiterjed, rokonságot tartva azokkal a törekvésekkel is, amelyek a nemzetiségi magyar irodalmakban általában tapasztalhatók. Lényege az a szándék, amely már Szentelekyt is vezérelte: megelni azokat a sajátosságokat, amelyek kialakítják az alkotások (és továbbmenve: az ábrázolt világ) szféráját.

Az utóbbi kérdéskomplexum boncolgatása feladatként vár még irodalomtörténészeinkre. Számunkra annyiban fontos a probléma felvetése, amennyiben a sajátosságoknak a keresése összefügg az önállóság és ezzel kapcsolatban a külön hagyományok gondolatával.